

ROZDZIAŁ XVI

ZWIĄZKI ENERGETYCZNE POMIĘDZY JĄDROWYMI PROMIENIAMI γ I PROMIENIAMI α

§ 98. Promienie γ i poziomy jądrowe.

Niektóre spośród promieni γ ciał promieniotwórczych mogą być interpretowane jako promieniowanie charakterystyczne atomu, wzbudzone wskutek zaburzenia, którego doznaje atom w chwili, gdy zmienia się konfiguracja elektronów (§§ 75, 92). Najważniejsza jednak część promieniowania γ jest pochodzenia jądrowego i składa się również z grup monochromatycznych określonej długości fali i energii. Te grupy są wysyłane w następstwie zaburzenia, które powstaje w atomie po emisji cząstki β lub cząstki α . Możemy założyć, że jądro posiada budowę charakteryzującą się istnieniem *jądrowych poziomów energii*, które w stanie normalnym są obsadzone przez cząstki należące do jądra. Jeżeli jedna lub kilka cząstek przechodzi na wyższy poziom, jądro jest w stanie *wzbudzonym* i może wrócić do stanu normalnego drogą emisji monochromatycznych promieni γ .

Nie należy jednak rozumieć tej analogii między budową jądra i atomu w ten sposób, że wzbudzenie jądra wynika ze zmiany poziomu jakiegoś elektronu jądrowego. Jak wiemy, elektrony wysyłane w przemianach promieniotwórczych nie posiadają określonej prędkości (§ 83), nie można przeto dopatrywać się jakiegokolwiek związku liczbowego między energią promieni β i energią jądrowych promieni γ . Natomiast promienie α należące do danej grupy są monokinetyczne, możemy przeto przyjąć, że cząstka α należąca do jądra znajduje się w określonym stanie kwantowym, któremu odpowiada określona energia kwantowa. *Gammow* założył, że przejście cząstki α z normalnego poziomu w jądrze do poziomu wzbudzonego może być następstwem przemiany promieniotwórczej, której towarzyszy emisja cząstki α . W tym przypadku energia promieniowania γ wysyłanego podczas powrotu do stanu normalnego jest zależna od energii cząstki α .

Jądro może również ulec wzbudzeniu w następstwie emisji cząstki β ; mianowicie może nastąpić przejście cząstki α lub protonu na wyższy

poziom. Wynikająca stąd emisja promieni γ pozostaje w związku z możliwą w tym przypadku emisją cząstek α długiego zasięgu; nie rozumiemy jednak dotąd istoty związku między promieniowaniem β i wzbudzeniem jądrowym.

§ 99. Odpowiedniość między grupami cząstek α i promieni γ .

Rozważymy kolejno przypadek głównych grup cząstek α oraz przypadek grup długiego zasięgu.

a) Główne grupy. Widmo magnetyczne tzw. normalnych cząstek α wysyłanych przez dany radiopierwiastek składa się z jednego prążka lub z kilku zbliżonych do siebie prążków, z których każdy charakteryzuje grupę o określonej prędkości i energii (§ 69). Tworzymy wszystkie możliwe różnice Δ pomiędzy energiami tych grup i zestawiamy je z kwantowymi energiami U promieni γ , wysyłanych w tej samej przemianie promieniotwórczej. Zgodnie z *Gamowem* grupa promieni α największej energii pochodzi z normalnego poziomu jądrowego. Niektóre jednak cząstki α pozostawiają jądro A w stanie wzbudzonym, co wynika z tego, że przekazują część swej energii innej cząstce α , powodując jej przejście z poziomu normalnego na wyższy poziom; energia wysyłanych cząstek α jest zatem mniejsza od energii normalnej; są to cząstki jednej z grup całkowitego promieniowania. Natomiast jądrowa cząstka α , która uzyskała nadmiar energii Δ , traci go w chwili powrotu do stanu normalnego w postaci energii kwantowej U promieniowania γ , wysyłanego przez jądro B powstające w przemianie $A \rightarrow B$. Energia U jest równa Δ . Energia ta może być wysłana bądź w postaci jednego fotonu, bądź szeregu kolejnych fotonów.

Doświadczenia wykonane z cząstkami α *ThC* i promieniami γ *Th(C + C' + C'')* potwierdziły istnienie przewidywanych zgodności energetycznych (*Rosenblum* i *Valadarès*). Wyniki są podane na poniższej tablicy; energie są wyrażone w elektronokilowoltach¹⁾. Spośród 15 możliwych różnic energetycznych pomiędzy 6 grupami cząstek α prawie wszystkie odpowiadają grupom promieni γ , z których 8 podano na tablicy.

<i>ThC</i> . . . . . Δ	40,7	292	294	332	437	458	478	627
<i>Th(C + C' + C'')</i> U	40,0	287	298	327	432	451	471	617

Analogiczne wyniki otrzymano w przypadku promieni α i γ *RAc*.

<i>RAc</i> . . . . . Δ	33,6	41	60	100	191	275	295	309
<i>RAc</i> . . . . . U	31,5	43,7	61,4	101	195	282	300	300

Podobna zgodność istnieje w przypadku *AcC* (grupa γ 350 *ekw*) i w przypadku *Ra* (grupa γ 189 *ekw*).

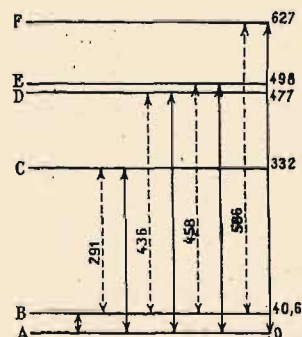
¹⁾ W celu obliczenia Δ należy do energii cząstki α dodać energię odskoku powstającego atomu.

Promienie α oraz promienie γ RaC są wysyłane w przemianie $RaC \xrightarrow{\alpha} AcX$. Promienie α ThC są wysyłane w przemianie $ThC \xrightarrow{\alpha} ThC''$; promienie γ $Th(C + C' + C'')$ przypisywano dawniej przemianie $ThC'' \xrightarrow{\gamma} ThD$, zdołano jednak udowodnić, że grupy odgrywające rolę w subtelnej budowie są wysyłane w przemianie $ThC \xrightarrow{\alpha} ThC''$ zgodnie z wymaganiami teorii.

Teoria *Gamowa* interpretuje te doświadczenia w ten sposób, że pierwiastek powstający w przemianie α posiada co najmniej tyle jądrowych poziomów energii, ile istnieje różnych grup promieni α . Energia E_n jednego z tych poziomów ma postać $E_0 + \Delta_{0n}$, gdzie E_0 jest to energia poziomu normalnego (czyli podstawowego), Δ_{0n} jest to różnica energii między normalną grupą promieni α i grupą mniejszej energii rzędu n . Na rys. 138 przedstawiono schemat poziomów jądrowych ThC'' , znaleziony na podstawie grup promieni α ThC . Jest rzeczą prawdopodobną, że istnieją reguły wyboru wzbraniające niektórych przejść między poziomami, podobnie jak to się dzieje w przypadku promieni X .

b) Grupy długiego zasięgu. Oprócz głównych grup niektóre radiopierwiastki wysyłają tzw. cząstki α «długiego zasięgu», których liczba jest niezmiernie mała w porównaniu z liczbą cząstek zwykłego typu. Emisję tego rodzaju odkryto w przypadku $Ra(C + C' + C'')$, $Th(C + C' + C'')$, w ostatnich zaś czasach w przypadku $Ac(B + C + C' + C'')$; przypisujemy ją radiopierwiastkom RaC' , ThC' i AcC' , które wysyłają cząstki α i powstają w przemianie β RaC , ThC i AcC .

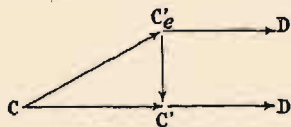
Według *Gamowa* w przemianie $C \xrightarrow{\beta} C'$ po odejściu elektronu pozostaje jądro C' w stanie wzbudzonym, w którym jedna z cząstek zajmuje poziom E_n , wyższy od poziomu podstawowego E_0 . Wzbudzone jądro C' może powrócić do stanu normalnego E_0 wysyłając kwant promieniowania γ o częstości ν i następnie ulec przemianie $C' \rightarrow D$, której towarzyszy emisja cząstki α o energii E_0 ; prawdopodobieństwo θ tego przejścia jest bardzo wielkie. Istnieje jednak również małe prawdopodobieństwo λ procesu, w którym C' zamienia się bezpośrednio w D i wysyła cząstkę α długiego zasięgu o energii $E_0 + \Delta$, gdzie $\Delta = h\nu$. Liczba n cząstek tego rodzaju może być obliczona na podstawie wzoru $n/(p-n) = \lambda/\theta$, gdzie p jest to względna liczba atomów C' powstających w stanie wzbudzonym, $(p-n)$ — liczba fotonów odniesiona do przemiany jednego atomu. Rozważania te możemy uogólnić w przypadku, gdy zniknięciu stanu wzbudzenia towarzyszy emisja kilku fotonów. Najprostszy schemat jest przedstawiony na rys. 139.

Rys. 138. Układ poziomów jądra ThC' . Poziom podstawowy A. Poziomy wzbudzone B do F. Nadmiar energii każdego z nich ponad energią poziomów A lub B jest podany w *ekw.* Strzałki wskazują przejścia.

Znaleziono, że RaC' wysyła 12 grup długiego zasięgu (*Rutherford* i jego współpracownicy) i udowodniono, że te grupy pozostają w związku z głównymi grupami promieni γ RaC . Tak np. grupa cząstek α , których $\Delta = 607 \text{ ekw}$, odpowiada grupie promieni γ o energii Δ . Grupie $\Delta = 2880 \text{ ekw}$ odpowiada emisja dwóch następujących po sobie kwantów $(1761 + 1120) \text{ ekw}$, itd. Najsilniejsza grupa, o zasięgu $9,13 \text{ cm}$

Rys. 139.

(w 15° pod ciśnieniem normalnym), odpowiada, jak się zdaje, grupie promieni γ , $h\nu = 1414 \text{ ekw}$, która ujawnia się tylko w emisji fotoelektronów konwersji wewnętrznej. Jeżeli n i $p - n$ są dane doświadczalnie, to powyższy wzór pozwala wyliczyć θ , ponieważ wartość λ może być otrzymana na podstawie zasięgu (§ 70)

lub jeszcze lepiej na podstawie teorii mechaniki falowej § 114. Otrzymuje się wartości θ zawarte między 10^{14} sek^{-1} i 10^{16} sek^{-1} , co daje się pogodzić z przewidywaniami teoretycznymi.

Na podstawie odpowiedniości między promieniami α długiego zasięgu i promieniami γ można zbudować układ poziomów radiopierwiastka najlepiej zbadanego pod tym względem, mianowicie RaC' .

Jeżeli na podstawie widma cząstek α nie możemy wysnuć żadnych wniosków dotyczących poziomów jądrowych, to znajomość tych poziomów opieramy wyłącznie na prawie kombinacji, zgodnie z którym energie niektórych grup promieni γ są równe różnicy energii dwóch innych grup. W tym przypadku jednak obliczanie poziomów jest nieco dowolne, co sprawia, że otrzymane w ten sposób schematy należy traktować z pewnymi zastrzeżeniami.

Fakty wyłożone w tym rozdziale rzucają pewne światło na pochodzenie jądrowych promieni γ , ponieważ dowodzą, że emisja monochromatycznych promieni γ jest uzależniona od tych samych elementów budowy jądra co emisja promieni α , nie znamy jednak zupełnie związków energetycznych pomiędzy emisją jądrowych promieni β i następujących po niej promieni γ .